

KRZYSZTOF OSKAR POKORSKI

*PARS ABSENS W KANONICZNYM PROCESIE
O NIEWAŻNOŚĆ MAŁŻEŃSTWA.
ANALIZA NORM KODEKSOWYCH
I INSTRUKCJI PROCESOWEJ
DIGNITAS CONNUBII*

WSTĘP

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917¹ roku stronę, która nie odpowiadała na wezwanie sędziego, określano mianem *contumax*, czyli oporną prawu². Wiązało się to z konkretnymi konsekwencjami prawnymi, a czasem równoznaczne było z przyznaniem racji stronie powodowej³. Natomiast Kodeks z roku 1983⁴ koncentruje się na wskazaniu możliwości działania sędziego i stron, odchodząc od wymiaru karnego i wskazania na nieposłu-

Ks. mgr lic. KRZYSZTOF OSKAR POKORSKI – doktorant Katedry Kościelnego Prawa Procesowego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: kpokorski@kul.lublin.pl

¹ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti PP. XV auctoritate promulgatus*, AAS 9 (1917), pars II, 3-521 – dalej cyt. CIC 17.

² CIC 17, c. 1842: „*Reus citatus sine iusta caus nec ipse per se necper procuratorem comparet, contumax declarari potest*”.

³ Por. R. S z t y c h m i l e r, *Komentarz do rozdziału o niestawiennictwie stron*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V, red. J. Krukowski, Poznań: Pallottinum 2007, s. 248.

⁴ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulii PP. II promulgatus*, AAS 75 (1983), pars II, 1-317 (przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań: Pallottinum 2008) – dalej cyt. CIC.

szeństwo wobec sędziego. Określenie *contumax* zastąpione zostaje łacińskim zwrotem *absentia*, co oznacza nieobecność⁵.

Absentia partis – nieobecność strony w sprawie – jest częstą sytuacją w procesie o orzeczenie nieważności małżeństwa. Niniejsza analiza dotyczy strony zarówno pozwanej, jak i powodowej, które z różnych przyczyn pozostają bierne wobec toczącego się procesu. Ukazanie różnic w sposobie i przyczynach nieobecności strony jest istotne dla zrozumienia konsekwencji prawnych dla stron i biegu procesu. Zdanie się na sprawiedliwość trybunału, nieprzyjęcie wezwania sądowego, utrudnianie dotarcia pozwu czy niemożliwość ustalenia adresu strony to zagadnienia, które mają istotny wpływ na podejmowane przez sędziego decyzje.

Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie norm i przepisów, które w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku oraz w Instrukcji procesowej *Dignitas connubii*⁶ regulują sposób działania sędziego i stron w przypadku niestawienia strony. Opis kolejnych przyczyn nieobecności strony kończy się wskazaniem konsekwencji prawnych, aby ukazać różnice w możliwości działań sędziego i zagwarantowania stronom prawa do obrony.

1. PROCES MAŁŻEŃSKI JAKO REALIZACJA PRAWA DO OBRONY

Prawo wiernego do dochodzenia własnych praw jest podstawowym prawem w sądownictwie kościelnym⁷. Prawodawca prezentuje zasadę poszanowania dwóch uprawnień wiernych⁸. Pierwszym uprawnieniem jest prawo do działania w sądzie. Każdy wierny ma prawo do dostępu do kompetentnego sędziego kościelnego i przedstawienia mu swoich racji. Drugie uprawnienie zapewnia

⁵ CIC, c. 1592: „[...] iudex eam a iudicio absyntem declarat [...]”.

⁶ *Instructio servanda a tribunalis dioecesanis et interdioecesanis in pertactandis causis mulitatis matrimonii „Dignitas connubii”*, Città del Vaticano 2005.

⁷ Na temat prawa do obrony szerzej zob.: A. G. M i z i ń s k i, *Ochrona praw oskarżonego w Kościele, w szczególności w kanonicznym procesie karno-sądowym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 17(2007), nr 1, s. 141-165; T. P i e r o n e k, *Ochrona praw osoby ludzkiej w kanonicznym prawie procesowym*, „Analecta Cracoviensia” 20(1998), s. 241-263; H. S t a w n i a k, *Prawo do obrony w procesie kanonicznym*, „Prawo Kanoniczne” 33(1990), nr 1-2, s. 141-152; R. S z t y c h m i l e r, *Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka*, Olsztyn 2000; E. S z t a f r o w s k i, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. IV, Warszawa 1986.

⁸ Por. CIC, c. 221 § 1.

prawo do obrony przed sądem. Prawo to jest podstawą i gwarancją kontradiktoryjności w procesie oraz usuwa wszelkie przeszkody mogące utrudnić, a w niektórych przypadkach uniemożliwić, skuteczną obronę swoich praw przed sądem⁹.

Kościół Katolicki stoi na straży małżeństwa i rodziny. Małżeństwo katolickie, zawarte i dopełnione, nie może być przez nikogo rozwiązane. W obrzędzie zawarcia związku małżeńskiego, po formule przysięgi małżeńskiej, Kościół przytacza słowa Ewangelii: „Co więc Bóg złączył, tego człowiek niech nie rozdziela!”¹⁰. Stąd w Kościele nie ma procedury rozwodowej ani unieważnienia małżeństwa.

Zdarza się jednak, że nie zostały dopełnione warunki, które konstytuują małżeństwo. W takim wypadku małżeństwo zostało zawarte nieważnie, co oznacza, że w ogóle nie zaistniało. Konsekwencją takiej sytuacji jest to, że możliwość przeprowadzenia kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Proces ten prowadzi do wydania wyroku przez Trybunał kościelny. Wyrok zaś stwierdza ostatecznie, czy małżeństwo zostało zawarte ważnie, czy też nie.

2. POJĘCIE STRONY W PROCESIE KANONICZNYM

Przed sądem kościelnym może występować każdy człowiek zarówno ochrzczony, jak i nieochrzczony¹¹. Jest to ważne szczególnie dla tych, którzy reprezentują inne religie. Kanon ten przypomina, że „wszyscy ludzie zostali uznani za zdolnych do tego, aby uczestniczyć w procesie kanonicznym w charakterze strony, ze względu na przysługującą im godność osoby ludzkiej”¹².

Termin „strona” lub „strony” w języku polskim oznacza osoby przeciwstawiające się sobie w procesie, które stają naprzeciw siebie ze swoimi roszczeniami, które starają się uzasadnić. Łaciński termin *pars* oznacza stronę, część i wskazuje raczej na jakiś podmiot będący częścią grupy osób biorą-

⁹ Zob. A. M i z i Ń s k i, *Prawo wiernych do obrony w procesie kanonicznym*, „Teki Komisji Prawniczej” 2009, s. 76-93.

¹⁰ Por. Ewangelia według św. Marka 10, 9; Ewangelia według św. Mateusza 19, 6, *Biblia Tysiąclecia*, Poznań: Pallottinum 1996, wyd. IV.

¹¹ CIC, c. 1476.

¹² J. K r u k o w s k i, *Komentarz do c. 1476*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 99.

cych udział w procesie. Wyróżniamy strony w znaczeniu: materialnym – to strony sporu – osoby (także prawne), które w przedmiocie sporu rozpoznają swe dobro i chcą je realizować; formalnym – to strony procesu – osoby, które fizycznie występują w procesie wobec sędziego, w swoim własnym imieniu lub jako pełnomocnicy¹³.

W trakcie trwania procesu mówimy o dwóch stronach procesowych¹⁴. Strona powodowa, zwana powodem, to ta, która „w imieniu własnym zwraca się do sądu z żądaniem ochrony przysługujących mu praw; natomiast strona pozwana to podmiot, przeciwko któremu wysuwa się żądanie i który jest upoważniony do przeciwstawiania się powództwu w imieniu własnym”¹⁵.

Małżeństwo mogą zaskarżyć tylko te osoby, które są do tego zdolne z mocy samego prawa. Prawodawca prawo do zaskarżenia małżeństwa daje małżonkom oraz rzecznikowi sprawiedliwości¹⁶. Z zasady sprawa o nieważność małżeństwa wnoszona jest najczęściej przez jednego z małżonków. W wyniku tego współmałżonek staje się automatycznie stroną pozwaną, nawet jeśli przychyła się do stwierdzenia nieważności¹⁷. Stroną pozwaną może być także obrońca węzła małżeńskiego. Staje się tak wówczas, gdy oboje małżonkowie wnoszą skargę powodową¹⁸.

¹³ Por. M. G r e s z a t a, *Kanoniczne procesy małżeńskie. Pomoc dla studentów*, Lublin 2007, s. 134.

¹⁴ Zob. W. K i w i o r, *Komentarz do art. 73*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, Sandomierz 2007, s. 156-161; M. G r e s z a t a, *Charakterystyka udziału stron w kanonicznym sądowym postępowaniu spornym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 13(2003), z. 2, s. 101-125.

¹⁵ T. P a w l u k, *Prawo Kanoniczne wg Kodeksu Jana Pała II*, t. IV, Olsztyn 2009, s. 219-220; zob. M. G r e s z a t a - T e l u s i e w i c z, *Formalno-prawny oraz eklezjalny walor dyskusji sprawy w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, [w:] *Kościelne prawo procesowe, prawo rodzinne*, Lublin 2010, s. 413-416. Materiały i Studia, t. V.

¹⁶ Zob. W. K i w i o r, *Komentarz do art. 92*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, s. 153-154.

¹⁷ Por. G. E r l e b a c h, *Komentarz do c. 1674*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 337.

¹⁸ Szerzej na temat stron w procesie kanonicznym zob. A. D z i ę g a, *Strony sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, Warszawa 1994; M. G r e s z a t a, *Charakterystyka udziału stron w kanonicznym sądowym postępowaniu spornym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 13(2003), z. 2, s. 101-125; R. S z t y c h m i l e r, *Prawa stron w procesie kanonicznym*, [w:] *Nauki prawne wobec przemian*, red. R. Szttychmiller, Olsztyn 2000, s. 85-95.

3. WEZWANIE SĄDOWE

Podstawowym krokiem do rozpoczęcia procesu kanonicznego jest sformułowanie i przyjęcie lub odrzucenie skargi powodowej¹⁹. Skarga powodowa jest elementem procesu, bez którego nie można rozpocząć sprawy²⁰. „Skarga jest to przedłożenie przedmiotu sporu sędziemu i jednocześnie niemożność realizacji swego uprawnienia wobec przedmiotu sporu ze strony petenta, aż do rozstrzygnięcia sporu”²¹. Prawodawca kościelny stwierdza, że „kto chce kogoś pozwać, musi przedłożyć właściwemu sędziemu skargę powodową, w której przedstawi przedmiot sporu i wyrazi prośbę o posługę sędziego”²².

Pierwszym aktem procesowym po przyjęciu skargi powodowej jest zawiązanie sporu, w którym dokonuje się ustalenie formuły wątpliwości²³. Aby jednak spór mógł być zawiązany, sędzia musi wezwać strony do stawienia się przed trybunałem. Obowiązkiem sędziego, który wynika z przyjęcia skargi, jest powiadomienie strony pozwanej, powodowej oraz wezwanie wszystkich innych uczestników procesu. Strona powodowa jako mająca interes prawny w rozpoczynającym procesie oczekuje jedynie na powiadomienie o przyjęciu skargi, ale także przez to na możliwość właściwego określenia przedmiotu sporu²⁴.

Sądowe wezwanie wysyła się nie tylko do stron. Adresatami wezwania są również inni zainteresowani, a także obrońca węzła i ewentualnie rzecznik sprawiedliwości²⁵. Wspomniane powiadomienie i wezwanie jest jedną z istotnych spraw rozpoczynającego się procesu. Jeśli strony procesu nie zostały wezwane w sposób prawidłowy, akta procesu należy uznać za nieważne, a w niektórych przypadkach ma to wpływ także na ważność wyroku²⁶.

¹⁹ Zob. R. S z t y c h m i l e r, *Wezwanie sądowe*, „Prawo Kanoniczne” 44 (2001), nr 1-2, s. 125-139.

²⁰ Por. H. S t a n i a k, *Komentarz do art. 114*, [w:] *Komentarz do Instrukcji „Dignitatis Connubii”*, s. 179.

²¹ G r e s z a t a, *Kanoniczne procesy*, s. 137.

²² CIC, c 1502.

²³ Zob. R. S z t y c h m i l e r, *Zawiązanie sporu w procesie kanonicznym*, „Ius Matrimoniale” 6 (2001), s. 102.

²⁴ Por. R. S z t y c h m i l e r, *Komentarz do c. 1507*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 141.

²⁵ S z t a f r o w s k i, *Podręcznik*, s. 385.

²⁶ Por. A. S o b c z a k, *Stwierdzenie nieważności małżeństwa i inne procesy kościelne*, Poznań 2010, s. 83; por. CIC, c. 1511; 1620, n. 7; c. 1622, n. 5.

4. NIESTAWIENICTWO STRON

Samo wezwanie przez sąd do złożenia wyjaśnień w sprawie oraz wzięcia udziału w procesie nie jest gwarancją spełnienia wspomnianych oczekiwań. W praktyce sądowej często zdarza się, że strona pozwana ignoruje to wezwanie sądowe. Niejednokrotnie sąd przez wezwanie przynagla do aktywności procesowej także stronę powodową. Prawodawca w kanonach 1592-1595 CIC normuje możliwości postępowania sędziego w powyższych sytuacjach. Natomiast Instrukcja procesowa *Dignitas connubii* w art. 132-134 oraz 138-142 uściśla sposoby postępowania ze stroną, która z różnych przyczyn nie uczestniczy w procesie.

4.1. STRONA POZWANA

Strona, która bierze aktywny udział w procesie, ma prawo do bycia informowaną o wszystkich aktach procesowych²⁷. Prawo do informacji procesowej ma także strona pozwana, która w procesie z różnych przyczyn nie występuje. Instrukcja procesowa podaje trzy przyczyny nieuczestnictwa strony w procesie oraz podaje sposoby działania sędziego w konkretnej sytuacji.

4.1.1. Zdanie się na sprawiedliwość sądu

Instrukcja procesowa wprowadza sformułowanie, które nie jest obecne w CIC z 1983 roku. Chodzi o sytuację, kiedy strona zdaje się na sprawiedliwość trybunału²⁸. Z różnych przyczyn strona pozwana może być niezainteresowana procesem. Jednakże nie oznacza to, że nie jest zainteresowana orzeczeniem dotyczącym zawartego małżeństwa²⁹.

Dyspozycja *Instrukcji*, zawarta w art. 134 § 2, nie jest równoznaczna z określeniem nieobecności strony, o której w CIC, c. 1592 § 1. Prawodawca kodeksowy stwierdza, że „jeśli strona pozwana nie stawia się na wezwanie ani nie przedstawi wystarczającego usprawiedliwienia nieobecności albo nie odpowie zgodnie z przepisem CIC, c. 1507 § 1, sędzia winien orzec jej nieobecność w sądzie”. Natomiast dyspozycja *Instrukcji* dotyczy sytuacji,

²⁷ Por. DC, art. 134 § 1.

²⁸ DC, art. 134 § 2: „sese renittunt iustitiae tribunalis”.

²⁹ S t a w n i a k, *Komentarz do art. 134*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, s. 204.

w której strona odpowiada na wezwanie sądowe. Nie jest więc uzasadnione uznanie strony za nieobecną w procesie.

Strona pozwana w powyższej sytuacji odpowiada na wezwanie sądowe. W wielu przypadkach aktywność procesowa kończy się jednak na oświadczeniu strony, że przyjęła do wiadomości fakt złożenia skargi powodowej. Niejednokrotnie strona pozwana składa na piśmie oświadczenie, w którym przytacza kontrargumenty wobec skargi powodowej. Jednakże te czynności są jedynymi w procesie. Strona pozwana nie włącza się w bieg procesu, niemniej jednak oczekuje na jego wynik.

Przyczyny takiej bierniej postawy mogą być różne. Strona pozwana nie chce w wielu przypadkach powracać do zdarzeń z przeszłości. Nie ma także wewnętrznej potrzeby wyjaśniania zarzucanych jej czynów lub postaw. Może zdarzyć się także, że strona ma świadomość swojej winy oraz tego, że jest powodem rozpadu małżeństwa. W takiej sytuacji może chcieć uniknąć konfrontacji ze stawianymi zarzutami.

Kolejną przyczyną bierności strony pozwanej może być nowy związek i założenie nowej rodziny. W takiej okoliczności osoba pozwana może chcieć uniknąć wprowadzania nowej rodziny w szczególności okoliczności rozpadu związku kanonicznego. Do powyższych powodów należeć może także niechęć strony do Kościoła, a także przynależność do innego wyznania czy religii³⁰.

Konsekwencją powyższego zachowania się strony jest niemożliwość orzeczenia jej faktycznej nieobecności w procesie. Sędzia wobec tak postępującej strony powinien zastosować zasadę prekluzji, która jest określeniem wyznaczonego czasu przeznaczanego na dokonanie odpowiednich czynności prawnych. Jeśli w wyznaczonym przez sędziego czasie strona nie podejmuje działania, a termin minął, strona traci do niego prawo³¹. W ten sposób strona realizuje własne prawo do obrony. Pozostawia sobie także prawo do bycia informowaną o istotnych postępach w procesie.

Według Instrukcji procesowej strona ma prawo zostać poinformowana o dekrete ustalającym formułę wątpliwości, gdyż pominięcie tego aktu procesowego skutkuje nieważnością całego procesu³². Kolejną istotną informacją, o której ma być powiadomiona strona pozwana, jest dekret o ewentualnie

³⁰ Por. B. N o w a k o w s k i, *Nowe regulacje procesowe w „Dignitas connubii” – wybrane zagadnienia*, „Seminare” 28 (2010), s. 57.

³¹ Zob. P. M a j e r, *Niestawiennictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, „Jus Matrimoniale” 7(2002), s. 185-187.

³² DC, art. 134 § 2.

nowych, poważnych argumentach proszącego. Chodzi tu o takie akty procesowe, które wprowadzają do procesu istotne zmiany, np. nowy tytuł czy zręczenie się instancji. Następną informacją dla strony pozwanej ma być dekret publikacji akt. Jest to na tyle istotna informacja, że strona pozwana, dotychczas bierna w procesie, nie traci prawa do zapoznania się z materiałem dowodowym zebrany w sprawie oraz odniesienia się do wybranych kwestii. W ten sposób także zachowane zostaje prawo strony pozwanej do obrony. Instrukcja procesowa wymienia taksatywnie dwanaście kompetencji trybunału kolegiałnego³³. O wszystkich decyzjach kolegium strona pozwana w opisywanym zagadnieniu ma także prawo być poinformowana³⁴.

4.1.2. Odmowa przyjęcia wezwania sądowego i dekret o nieobecności

Prawodawca przewiduje sytuację, w której strona pozwana nie stawia się na wezwanie sędziego i nie odpowiada na kwestie poruszane w skardze powodowej³⁵. Może się także zdarzyć, że strona pozwana świadomie odmawia przyjęcia pozwu, a nawet utrudnia dotarcie pozwu do niej³⁶. Sędzia powinien w powyższych okolicznościach zdobyć pewność, że informacja o pozwie znalazła się w zasięgu pozwanego. Chodzi o dostarczenie do miejsca zamieszkania lub skrzynki pocztowej pozwanego wezwania z poczty. Sędzia może posłużyć się ponownym wezwaniem, aby upewnić się, że wezwanie dotarło do pozwanego w użytecznym czasie³⁷. Skuteczność tego przekazania jest istotna dla biegu terminów procesowych czy możliwości zaskarżenia wyroku. Zadaniem sędziego jest także podjęcie takich działań, które sprawiłyby, że strona pozwana, dotychczas bierna, odstąpiła od niestawiennictwa i wzięła czynny udział w procesie³⁸.

Po dokonaniu przewidzianych prawem czynności i uzyskaniu przez sędziego pewności o skutecznym dotarciu wezwania pozwany uznany jest za wezwany i poinformowany w sprawie³⁹. W konsekwencji sędzia może

³³ Por. DC, art. 45.

³⁴ Por. N o w a k o w s k i, *Nowe regulacje procesowe*, s. 57-58.

³⁵ Por. CIC, c. 1592

³⁶ Por. R. S z t y c h m i l e r, *Kanoniczny proces o orzeczenie nieważności małżeństwa*, „Ateneum Kapłańskie” 148 (2007), z. 1 (587), s. 45.

³⁷ Por. CIC, c. 1592 § 2.

³⁸ Por. DC, art. 138.

³⁹ Por. CIC, c. 1510; DC, art. 133.

orzec dekretem nieobecność strony w procesie oraz kontynuować sprawę, aż do jej ostatecznego rozstrzygnięcia⁴⁰. Nieobecność strony pozwanej może dokonać się nie tylko na etapie ustalenia przedmiotu sporu, kiedy deklарowana jest dekretem sędzięgo. Może mieć także miejsce w trakcie trwania procesu, kiedy pozwany nie realizuje swych czynności⁴¹. W takim przypadku nie wymaga się osobnego dekretu, gdyż zastosowanie ma zasada prekluzji.

Konsekwencją powyższego zachowania się strony pozwanej jest utrata uprawnienia do otrzymywania informacji o postępie procesu. Strona nie jest wprowadzana w bieg kolejnych etapów procesowych, nie informuje się jej o zbieranych środkach dowodowych i decyzjach sędzięgo, a nawet publikacji akt. Natomiast zachowuje prawo do otrzymania zawiadomienia o formule wątpliwości i ostatecznym wyroku⁴². Przewodniczący trybunału kolegiálnego ma prawo zdecydować, czy strona pozwana otrzyma pełny tekst wyroku, jego sentencję końcową czy zostanie poinformowana tylko o samym fakcie jego wydania⁴³.

4.1.3. Nieznajomość miejsca pobytu strony pozwanej

Powyższe sytuacje zakładały, że strona pozwana miała możliwość uzyskania informacji o rozpoczynającym się procesie, miała okazję do wypowiedzenia się na temat żądań strony powodowej i prawo do własnej obrony. Przedstawione zostały także możliwości biernego zachowania się strony oraz uprawnienia sędzięgo. Kolejną, choć odmienną od pozostałych sytuację przewiduje Instrukcja procesowa.

Może zdarzyć się, że nie jest możliwe ustalenie miejsca pobytu strony pozwanej, a przez to brak jest możliwości przesłania wezwania lub zawiadomienia o aktach procesowych. Jak wyżej wspomniano, pominięcie wezwania strony powoduje nieważność procesu⁴⁴. W powyższych okolicznościach sędzia powinien powziąć wszelkie możliwe środki, aby dokonało się wezwanie strony pozwanej⁴⁵.

⁴⁰ Por. CIC, c. 1592 § 1.

⁴¹ Por. DC, art. 142.

⁴² Por. H. S t a w n i a k, *Komentarz do art. 141*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, s. 214.

⁴³ Por. R. S z t y c h m i l e r, *Komentarz do c. 1592*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 250; por. DC, art. 258 § 3.

⁴⁴ Por. CIC, c. 1511.

⁴⁵ Por. DC, art. 132 § 1.

Prawodawca określa sposób działania w przypadku niemożliwości dotarcia do strony, która ma być wezwana lub powiadomiona⁴⁶. Należy wówczas posłużyć się ustawodawstwem partykularnym dotyczącym sposobu dokonania wezwania edyktałnego. Chodzi o takie publiczne rozgłoszenie wezwania, aby mogło ono trafić do miejsc i osób, które związane są z pozwanym. Powinno się to wezwanie dokonać także w taki sposób, aby nie można było podważyć jego powagi. Wezwanie edyktonalne może na przykład zostać wywieszane w gablocie kurii, w dzienniku urzędowym diecezji, na stronie internetowej diecezji lub parafii, na tablicy informacyjnej parafii lub zostać zamieszczone w lokalnej prasie⁴⁷.

Mimo podjętych działań, wezwanie edyktonalne może okazać się nieskuteczne. W takiej sytuacji sędzia zobowiązany jest do odnotowania w aktach o sposobach i środkach „starannych poszukiwań”⁴⁸. Następnie sędzia przystępuje do kontynuowania procesu. Proces toczy się dalej według norm kodeksowych aż do ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy. Postępowanie takie wynika z uprawnienia strony powodowej do dochodzenia swoich praw. Niemożliwość ustalenia pobytu strony pozwanej nie może niweczyć dotarcia do prawdy obiektywnej o danym małżeństwie oraz dochodzenia do sprawiedliwości w Kościele⁴⁹.

Jeżeli zostało dokonane wezwanie edyktałne, nawet gdy nie odniosło oczekiwanego efektu, a sędzia podjął wszelkie starania, aby dotrzeć do strony, należy uznać, że strona jest wezwana w sposób skuteczny⁵⁰. W powyższych okolicznościach strona pozwana nie jest zawiadamiana o żadnych aktach procesowych, gdyż z przyczyn obiektywnych nie ma sposobu, aby ją o nich powiadomić⁵¹.

4.1.4. Pojawienie się strony pozwanej przed rozstrzygnięciem

Strona pozwana, nieobecna w sprawie, nie hamuje dalszego toku procesu. Ma jednak prawo włączyć się do procesu na każdym jego etapie do rozstrzy-

⁴⁶ Por. CIC, c. 1509 § 1.

⁴⁷ Por. N o w a k o w s k i, *Nowe regulacje procesowe*, s. 59; por. R. S z t y c h - m i l e r, *Komentarz do c. 1509*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 147.

⁴⁸ Por. DC, art. 132 § 1.

⁴⁹ Por. H. S t a n i a k, *Komentarz do art. 132*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, s. 202..

⁵⁰ Por. DC, art. 132 §2.

⁵¹ Por. N o w a k o w s k i, *Nowe regulacje procesowe*, s. 59; por. DC, art. 134 §4.

gnięcia sprawy⁵². Włączenie strony do procesu powinno odbyć się przez jej stawienie się w sądzie lub odniesienie do przedmiotu sporu oraz podporządkowanie do zaleceń sędziego. Gdy strona pozwana wypełni powyższe wymagania, dekret uznający ją za nieobecną w sprawie przestaje obowiązywać. Strona pozwana odzyskuje swoje prawa procesowe i od tego momentu ma być informowana o czynnościach procesowych, może wziąć udział w dyskusji przedwyrokowej oraz przedstawiać wnioski i dowody. Zadaniem sędziego jest zbadanie intencji strony. Należy bowiem wykluczyć wszelkie wątpliwości, czy strona dotąd nieobecna w sprawie podejmuje aktywność, aby dochodzić swoich praw, czy tylko po to, aby utrudnić bieg procesu.

Mimo nieobecności w sprawie prawodawca przyznaje stronie pozwanej możliwość skorzystania ze środków prawnych przeciw wyrokowi⁵³. Strona – zarówno w pierwszej, jak i drugiej instancji – ma prawo złożyć skargę o nieważność wyroku lub wnieść o apelację. Warunkiem takiego działania jest udowodnienie przez stronę pozwaną, że jej nieobecność wyniknęła w sposób niezawiniony. Nieobecność niezawiniona może nastąpić na przykład z faktycznego braku doręczenia wezwania, choroby, pozbawienia pozwanego wolności lub dłuższego wyjazdu⁵⁴. Za nieobecność niezawinioną uznaje się także sytuację, gdy po zakończeniu procesu pojawia się strona, której adresu nie udało się ustalić. Jej także przysługują powyższe uprawnienia.

4.2. STRONA POWODOWA

Brak odpowiedzi na wezwanie sędziego dla uzgodnienia przedmiotu sporu nie dotyczy tylko strony pozwanej⁵⁵. Zdarza się, że strona powodowa z różnych przyczyn nie odpowiada na wezwanie sądowe. W takiej sytuacji po nieskutecznym wezwaniu sędziego zobowiązany jest do ponownego wezwania⁵⁶. Jeśli jednak oba wezwania są nieskuteczne, domniemywa się, że strona powodowa milcząco zrzekła się instancji. Aby jednak owo zrzeczenie było

⁵² Por. CIC, c. 1593 § 1.

⁵³ Por. CIC, c. 1593 § 3.

⁵⁴ Por. R. S z t y c h m i l e r, *Komentarz do c. 1593*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 251; por. H. S t a w n i a k, *Komentarz do art. 139*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubi”*, s. 212.

⁵⁵ Por. CIC, c. 1594; DC, art. 140.

⁵⁶ Por. CIC, c. 1594, p. 1.

skuteczne, strona pozwana musi wyrazić na nie zgodę. Jeśli strona pozwana nie nalega na wprowadzenie sprawy, następuje zakończenie instancji.

Wniesienie przez powoda skargi w trybunale zawiązuje pewne relacje sądowe. W związku z tym strona pozwana może nie zgodzić się na zakończenie instancji, może też domagać się, aby sprawa była procedowana do ostatecznego jej rozstrzygnięcia⁵⁷. Takie samo prawo ma rzecznik sprawiedliwości. Strona powodowa, pomimo milczącego zrzeczenia się instancji, zawsze może wziąć udział w procesie, jeśli na wniosek strony pozwanej proces toczy się dalej. Zachowuje ona wszystkie prawa – jak w opisanym wyżej przypadku włączenia się do procesu strony pozwanej⁵⁸.

Opisany wyżej przepis prawa skutkuje dwoma ważnymi konsekwencjami. Po pierwsze, w powyższych okolicznościach sędzia nie orzeka dekretem o nieobecności strony. Proces może toczyć się dalej bez udziału strony powodowej. W aktach sprawy powinna znaleźć się adnotacja o sprzeciwie strony pozwanej co do zrzeczenia się instancji przez powoda. Drugą konsekwencją w takiej sytuacji jest brak możliwości orzeczenia umorzenia instancji⁵⁹.

5. WNIOSKI

„Dotarcie do prawdy obiektywnej o danym małżeństwie uzależnione jest, między innymi, od udziału obydwu stron w procesie”⁶⁰. Niejednokrotnie jednak jedna ze stron pozostaje oporna wobec wezwań sędziego i bierna wobec toczącego się postępowania. Dla dobra procesu i osób w nim biorących udział prawodawca reguluje czynności sędziego oraz prawa strony biernej. Niestawiennictwo stron nie zawsze skutkuje dekretem o nieobecności strony w sprawie. Ważne jest, aby właściwie rozeznaczyć sytuację stron, w zgodny z prawem sposób określić ich status w toczącej się sprawie, a przez to zachować przysługujące im prawo do obrony.

⁵⁷ Por. DC, art. 140, p. 2.

⁵⁸ L. M a d e r o, *Komentarz do c. 1594*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1196.

⁵⁹ Por. R. S z t y c h m i l e r, *Komentarz do c. 1594*, [w:] *Komentarz do Kodeksu*, t. V, s. 252.

⁶⁰ Por. H. S t a w n i a k, *Komentarz do art. 132*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, s. 202

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti PP. XV auctoritate promulgatus, AAS 9 (1917), pars II, 3-521.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulii PP. II promulgatus. AAS 75 (1983) pars II, 1-317 (przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Pallottinum 2008).
- Instructio servanda a tribunalis dioecesis et interdioecesis in pertactandis causis nulitatis matrimonii „Dignitas connubii”, Città del Vaticano 2005.

Literatura

- D z i ę g a A.: Strony sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa, Warszawa 1994.
- G r e s z a t a M.: Charakterystyka udziału stron w kanonicznym sądowym postępowaniu spornym, „Roczniki Nauk Prawnych” 13(2003), z. 2, s. 101-125.
- G r e s z a t a M.: Kanoniczne procesy małżeńskie. Pomoc dla studentów, Lublin 2007.
- G r e s z a t a - T e l u s i e w i c z M.: Formalno-prawny oraz eklezjalny walor dyskusji sprawy w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa, [w:] Kościelne prawo procesowe, prawo rodzinne, Lublin 2010, s. 413-416. Materiały i Studia, t. V.
- K i w i o r W.: Strony Procesowe, [w:] Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”, Sandomierz 2007, s. 156-161.
- Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, red. J. Krukowski, t. V, Poznań: Pallottinum 2007.
- M a d e r o L.: Niestawiennictwo stron, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1194-1198.
- M a j e r P.: Niestawiennictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, „Ius Matrimoniale” 7(2002), s. 165-187.
- M i z i ń s k i A. G.: Ochrona praw oskarżonego w Kościele, w szczególności w kanonicznym procesie karno-sądowym, „Roczniki Nauk Prawnych” 17(2007), nr 1, s. 141-165.
- M i z i ń s k i A.: Prawo wiernych do obrony w procesie kanonicznym, „Teki Komisji Prawniczej” 2009, s. 76-93.
- N o w a k o w s k i B.: Nowe regulacje procesowe w „Dignitas connubii” – wybrane zagadnienia, „Seminare” 28 (2010), s. 55-64.
- P a w l u k T.: Prawo Kanoniczne wg Kodeksu Jana Pawła II, t. IV, Olsztyn 2009.
- P i e r o n e k T.: Ochrona praw osoby ludzkiej w kanonicznym prawie procesowym, „Analecta Cracoviensia” 20(1998), s. 241-263.

- S o b c z a k A.: Stwierdzenie nieważności małżeństwa i inne małżeńskie procesy kościelne, Poznań 2010.
- S t a w n i a k H.: Prawo do obrony w procesie kanonicznym, „Prawo Kanoniczne” 33(1990), nr 1-2, s. 141-152.
- S t a w n i a k H.: Wprowadzenie sprawy, [w:] Instrukcja procesowa „Dignitas connubii”, Sandomierz 2007, s. 179-214.
- S z t a f r o w s k i E.: Podręcznik prawa kanonicznego, t. IV, Warszawa 1986.
- S z t y c h m i l e r R.: Kanoniczny proces o orzeczenie nieważności małżeństwa, „Ateneum Kapłańskie, 148 (2007), z. 1 (587), s. 38-52.
- S z t y c h m i l e r R.: Prawa stron w procesie kanonicznym, [w:] Nauki prawne wobec przemian, red. R. Sztuchmiller, Olsztyn 2000.
- S z t y c h m i l e r R.: Proces sporny, [w:] Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. V, red. J. Krukowski, Poznań: Pallottinum 2007.
- S z t y c h m i l e r R.: Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka, Olsztyn 2000.
- S z t y c h m i l e r R.: Wezwanie sądowe, „Prawo Kanoniczne” 44 (2001), nr 1-2, s. 125-139.
- S z t y c h m i l e r R.: Zawiązanie sporu w procesie kanonicznym, „Ius Matrimoniale” 6 (2001), s. 102.

*PARS ABSENSE IN THE CANONICAL MARRIAGE PROCESS.
ANALYSIS OF CODE OF CANON LAW
AND THE INSTRUCTION *DIGNITAS CONNUBII**

S u m m a r y

The absence of a party to a case is a frequent situation in a marriage nullity process. This applies to both the petitioning and the responding party, who, for various reasons, remain passive in relation to the pending process. The presented considerations aim to show norms and provisions of the Code of Canon Law of 1983 and Instruction *Dignitas Connubii* that regulate the conduct of a judge and the parties when either party fails to appear. Showing differences in judicial conduct and possible reasons for a party's non-appearance is crucial for the understanding of the legal consequences for the parties and the course of the process. The following issues will have a significant impact on decisions made by a judge: reliance on the justice of the tribunal, refusal to receive a summons, hindering a petition from reaching the summoned party, or impossibility to determine the domicile of a party. The description of other possible reasons for absence of a party is followed by an enumeration of legal consequences in order to pinpoint the various steps that a judge can take as well as ways of providing protection for the parties.

Translated by Tomasz Palkowski

Słowa kluczowe: proces, niestawiennictwo stron, dekret nieobecności, wezwanie sądowe.

Key words: process, procedural law, marriage process, canon law.